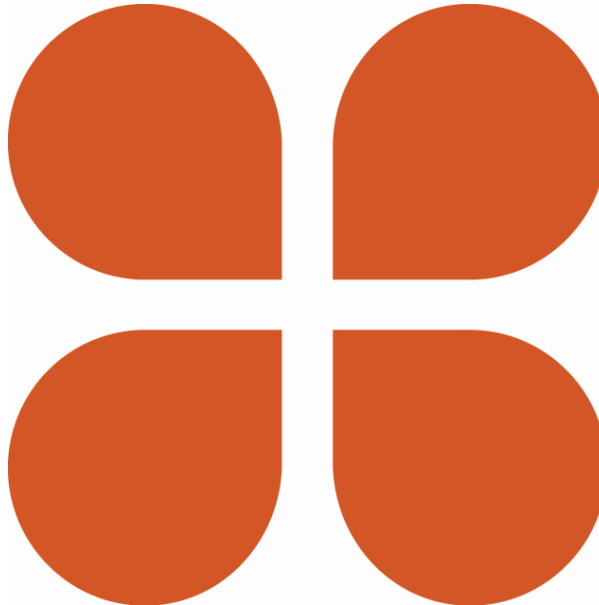

Riksintressen för kulturmiljövården

– Västmanlands län (U)

Områden av riksintresse för kulturmiljövården i Västmanlands län (U) enligt 3 kap 6 § miljöbalken

ARBOGA KOMMUN	3
Arboga [U 2]	3
Hjälmare kanal [U 3] (Arboga sn)	3
Järnäs [U 1] (Götlunda sn)	3
FAGERSTA KOMMUN	3
Strömsholms kanalmiljö [U 7] (delen i Västanfors och Västervåla sn)	3
HALLSTAHAMMARS KOMMUN	4
Strömsholms kanalmiljö [U 7] (delen i Bergs, Hallstahammars, Kolbäcks och Säby sn)	4
KÖPINGS KOMMUN	4
Hedströmsdalen [U 4] (delen i Kolsva sn)	4
NORBERGS KOMMUN	5
Bråfors [U 9] (Norbergs sn)	5
Livsdal [U 13] (Norbergs sn)	5
Norbergs centrum [U 11] (Norbergs sn)	5
Norbergs gruvmiljöer [U 10] (Norbergs sn)	5
Olsbenning-Lapphyttan [U 14] (Karbennings sn)	6
SALA KOMMUN	7
Nötmyran [U 15] (Västerfärnebo sn)	7
Sala silvergruva och Sala bergstad [U 16] (Sala sn)	7
Sätra brunn [U 17] (Kila sn)	7
SKINNSKATTEBERGS KOMMUN	7
Hedströmsdalen [U 4] (delen i Heds och Skinnskattebergs sn)	7
Röda jorden [U 33] (Skinnskattebergs sn, fortsätter i Örebro län nr 52)	8
SURAHAMMARS KOMMUN	8
Strömsholms kanalmiljö [U 7] (delen i Ramnäs och Sura sn)	8
VÄSTERÅS KOMMUN	8
Badelunda [U 25] (Badelunda sn)	8
Dingtuna - Östjädra [U 20] (Dingtuna sn)	9
Fullerö [U 23] (Västerås-Barkarö sn)	9
Irsta [U 31] (Irsta sn)	9
Lindö [U 26] (Kärrobo sn)	9
Svanå [U 18] (Harakers sn)	10
Svartåns dalgång med Skultuna bruk [U 19] (Skerike och Skultuna sn)	10
Tidö - Rytterne - Hornsåsen [U 22] (Rytterne sn)	10
Timmelsta - Skogsta [U 21] (Säby och Dingtuna sn)	11
Västerås [U 24]	11
Ängsö [U 27] (Ängsö sn)	13
Östanbro [U 28] (Björksta sn, fortsätter i Uppsala län nr 55)	13

ARBOGA KOMMUN

Arboga [U 2]

Motivering:

Småstadsmiljö, som genom planstruktur, medeltida stenbyggnader och småskalig träbebyggelse ger en uppfattning om karaktären hos en ekonomiskt, kyrkligt och politiskt-historiskt betydelsefull medeltida stad.

Uttryck för riksintresset:

Den ovanligt regelbundna medeltida stadsplanen, klosterkyrkan och de ovanligt många bevarade medeltida stenbyggnaderna och stenkällarna. Tomtstrukturen och de bebyggda åstränderna. Välbevarade borgargårdar från 1700- och 1800-talet. Medeltida kulturlager.

Hjälmare kanal [U 3] (Arboga sn)

Motivering:

Kanalmiljö, landets äldsta kanal färdig 1639.

Uttryck för riksintresset:

Kanalens äldre sträckning från 1600-talet har stort kommunikationshistoriskt intresse. Nuvarande kanaldragning från 1819-29 ligger öster om den gamla. Varv i Hjälmare docka. De längs kanalen planterade ekarna som ursprungligen var avsedda som reparationsvirke för båtar.

Järnäs [U 1] (Götlunda sn)

Motivering:

Odlingslandskap med medeltida anor och många bevarade, ålderdomliga strukturer kring Järnäs gårdar, unikt för länet. (*Fornlämningsmiljö, Gårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Mindre och medelstora gårdar och välbevarad *torpbebyggelse*. Brukade åkrar där röjningsrösen och små impediment med lövträd finns kvar i åkrarna. Stora, förmaskinellt brukade odlingsytor som omvandlats till betesmark. Små grusade vägar, stengårdsgårdar. Området har kontinuitet från bronsålder, och här finns gravfält med rösen, resta stenar, treuddar m.m.

I området ingår även:

Stora delar vid Hjälmarsänkningen 1878-82 torrlagd mark.

FAGERSTA KOMMUN

Strömsholms kanalmiljö [U 7] (delen i Västanfors och Västervåla sn)

Motivering:

Järnbruks- och *kommunikationsmiljö* i sammanflätat transport- och produktionssystem med landets näst äldsta *kanal* utmed Kolbäckån och dess sjösystem. (*Fornlämningsmiljö, Bruksmiljö, Industrimiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Järnbruken är lokaliserade till forssträckor där kanaler med slussar bildar transportleder förbi fallen. Kanalen, från 1776-95, är ombyggd under 1800-talet. I Semla finns vid kanalen slussvaktarbostäder från 1700-talet, två *kraftverk* från sekelskiftet 1900. Lämningar efter *hytta* och hammarsmedjor. Herrgården är borta, men rättarbostad, magasin och arbetarbostäder kvarstår. Fagersta med 1700-talsherrgård, arbetar- och tjänstemannabostäder. På östra sidan ån dagens alla industribyggnader till bruket. Lämningar efter en äldre, möjligen medeltida hyttplats, strax Ö om ån. Västanfors med bevarade herrgårdsflyglar, magasin samt kanalbrygga, sluss och slussvaktarbostad. Ängelsbergs unika järnbruksmiljö vid Åmänningen med bevarad *herrgårdsmiljö* samt masugn och hammarsmedja. Av särskilt intresse är den närliggande Oljeöns f.d. lysfotogenfabrik samt flera lämningar efter hyttor och hammare. Enstaka *lågtekniska järnframställningsplatser* och gravar från yngre järnålder samt med kanalen och bruket samtida masugnar/hyttor som är bergsmansägda. (Kanalmiljön berör även Surahammars och Hallstahammars kommun).

HALLSTAHAMMARS KOMMUN

Strömsholms kanalmiljö [U 7] (delen i Bergs, Hallstahammars, Kolbäcks och Säby sn)

Motivering:

Järnbruks- och *kommunikationsmiljö* i sammanflätat transport- och produktionssystem med landets näst äldsta *kanal* utmed Kolbäcksån och dess sjösystem. (*Tidigindustriell miljö, Bruksmiljö, Slottsmiljö, Kraftverksmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Järnbruken är lokaliserade till forssträckor där kanaler med slussar bildar transportleder förbi fallen. Kanalen, från 1776-95, är ombyggd under 1800-talet. Trångfors hammarsmedja från 1799-1800, med bevarad interiör, kolhus och arbetarbostäder. Kraftstation uppförd 1898-99. På det s.k. Skanzenområdet finns brukskontor, bostad för den kanalansvarige samt Mekanikhus (teknisk chef), arkivbyggnad och f.d. gästgiveri. Det av Tessin d.ä. ritade Strömsholms 1600-talsslott med slottskapell från 1700-talet är uppfört efter ritningar av Carl Hårleman. På området har sedan 1500-talet funnits stuteri, och omgivande landskap är starkt präglat av hästarnas bete. (Kanalmiljön berör även Fagersta och Surahammars kommun).

KÖPINGS KOMMUN

Hedströmsdalen [U 4] (delen i Kolsva sn)

Motivering:

Järnbruksmiljöer i *dalgångsbygd*, goda exempel på brukens lokalisering till områden utanför de medeltida bergslagsområdena här betingad av vattenkraftstillgång och bra kommunikationsmöjligheter med Mälaren. Bl. a. ingår en av länets få bevarade bruksgator i Kolsva. (*Bruksmiljö, Kommunikationsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Livsnerven Hedströmmen sammanbinder de olika järnbruken. Kolsva bruk med herrgård, orangeri, en av länets få bevarade bruksgator samt dagens järnbruk med en del äldre industribyggnader från 1800- och 1900-tal. Delar av Bernshammars bruk ingår i miljön (se beskrivning för Skinnskattebergs kommun som miljön även berör).

I området ingår även:

Flera stenåldersboplatser inom Hedströmmen samt enstaka stensättningar av järnålderstyp.

NORBERGS KOMMUN

Bråfors [U 9] (Norbergs sn)

Motivering:

Bergsmansby med rötter i medeltiden och välbevarat byggnadsbestånd från 1700- och 1800-talen.

Uttryck för riksintresset:

Stora Bråfors har byggnader från 1700-talet grupperade kring kvadratisk gårdsplan. Intill dessa lämningar efter *hyttan*, med bl. a. masugnsruin, rest av rådstuga och slagggvarp. Lilla Bråfors vid sidan av bykärnan, har en regelbundet planerad tomt med alléprydd uppfartsväg. Bråfors *hytta* är känd sedan 1300-talet, driften lades ned 1899.

Livsdal [U 13] (Norbergs sn)

Motivering:

Bergsmansby med rötter i medeltiden och tät bebyggelse från 1700- och 1800-talet. (*Kvarn*miljö).

Uttryck för riksintresset:

Bebyggelsen ligger utefter en slingrande byväg med samlad karaktär och homogen bevarad 1800-talsbebyggelse. Vattenkvarn och bro. Några gårdar ligger kvar på platsen för det äldsta, genom kartmaterial kända bebyggelseområdet från slutet av 1600-talet, andra gårdar flyttades ut i samband med enskiftet 1815. De nuvarande mangårdsbyggnaderna är uppförda under 1700- och 1800-talet och ger till sin karaktär huvudsakligen uttryck för 1800-talets byggnadstradition. På *hyttområdet*, som på karaktäristiskt sätt för områdets bergsmansbyar ligger mitt i byn, syns idag endast slagggvarp.

Norbergs centrum [U 11] (Norbergs sn)

Motivering:

Sockencentrum med bevarad tomtstruktur efter medeltida *gruvby* och handelsplats.

Uttryck för riksintresset:

De medeltida gårdstomterna längs ån, präglade av bebyggelse från 1700- och 1800-talet. Tingshus och gästgiveri från 1800-talet. Den stora kyrkan är medeltida och storleken speglar ortens dåtida betydelse.

Norbergs gruvmiljöer [U 10] (Norbergs sn)

Motivering:

Gruvmiljöer som speglar malmbrytning från medeltiden och framåt och med stor betydelse för

landets ekonomi.

Uttryck för riksintresset:

A. Svinryggen. Gruvområde med ett 15-tal mindre gruvhål som följer ett järnmalmstreck. Fältet illustrerar hur man i äldre tid bröt ut de ytliga malmförekomsterna. Spår efter tillmakning kan ses på några ställen. Gruvdriften är belagd sedan 1600-talet men brytningen kan vara äldre. Polhemshjulet, byggt 1877, ingick i den s.k. Norbergskonsten. Förutom det 15 m i diameter stora vattenhjulet finns delar av stånggången, med ett vändbrott bevarat, samt lämningar efter den kanal som transporterade vatten till hjulet.

B. Mossbergsgruvan, som tillhör Risbergsfältet, har en gruvlave från 1902, maskinhus och ett konstschakt från 1777. Väster om dessa ligger Centralschaktets lave uppförd 1966, men aldrig använd. Området domineras av mycket stora gruvhål (delvis vattenfyllda). Ställvis kan man på väggarna se spår efter tillmakning. Lämningar av en hästvandring och husgrunder finns i området. Brytning på gruvfältet har försiggått sedan medeltiden.

C. Klackberg - Kolningsberg. Klackbergsfältet har brutits under medeltiden. Många gruvhål, huvudsakligen vattenfyllda, finns inom området. Från 1800-talets senare del finns inom området två gruvlavar i slaggsten, en gruvstuga och en kalkugn samt ett område med gruvarbetarbostäder. I Kolningsberg är brytning belagd sedan slutet av 1600-talet och gruvdriften blev nedlagd 1967. Många gruvhål och omfattande skrotstensvarp finns. I västra delen är den f.d. gruvstugan byggd i tegel. Öster om denna ligger de många gruvarbetarbostäderna. De är dels flerfamiljshus, dels enfamiljshus, huvuddelen rödfärgade och panelade timmerhus från sent 1800-tal.

Olsbenning-Lapphyttan [U 14] (Karbennings sn)

Motivering:

Olsbennings *bergsmansby* och Lapphyttans *fornlämningsmiljö*, belägna i *odlings-* och *skogslandskap*, visar den tekniska, ekonomiska och sociala utvecklingen i Bergslagen samt bergsbrukets betydelse för utvecklingen i riket från medeltiden till industrialiseringen under sent 1800-tal.

Uttryck för riksintresset:

Olsbennings bergsmansby. Bergsmansbyn är karaktäristisk för Bergslagens landskap. Idag präglas byn av bergsmännens sista storhetstid, gårdarnas framträdande position i landskapet speglar bergsmännens höga sociala ställning. Centralt i Olsbennings by ligger sedan sent 1100-tal hyttan och dammen. Hyttdriften upphörde 1876. I byn ligger fem gårdar samlade, med bevarade ekonomibyggnader. De stora timrade mangårdsbyggnaderna har rödfärgad eller oljemålad panel och visar, genom sin storlek i relation till den begränsade jordbruksarealen, skogens och järnets ekonomiska betydelse.

Lapphyttans fornlämningsmiljö. Utmarkshyttan var belägen på avstånd från de gårdar som drev och försörjde verksamheten vilket ännu är läsbart i landskapet. Miljön är opåverkad efter medeltiden. Vid Lapphyttan finns en undersökt komplett utmarkshytta med lämningar efter Europas äldsta kända masugn. Dessutom finns lämningar av dammvall, malmreden, rostgrop, kolhus, vattenhjul, smedjor med färskningshärdar, järnbod, bostadshus och stall. Lapphyttan var i drift från 1100-talets andra hälft till dess att utmarkshyttorna lades ner vid mitten av 1300-talet. I Svartåns sträckning mellan Olsbenning och Lapphyttan finns lämningar som även de vittnar om järnets och skogens betydelse.

SALA KOMMUN

Nötmyran [U 15] (Västerfärnebo sn)

Motivering:

Odlingslandskap som åskådliggör ängsbrukets betydelse i äldre tid samt *bymiljö* som är ett pedagogiskt bra exempel på bebyggelsestrukturen i en *radby*. (*Gårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Område med hävdade sidvallsängar och enstaka bevarade ängslador vid Svartån. Hedbo by med bykärna i radbyform och utskiftade gårdar.

I området ingår även:

Lågtekniska järnframställningsplatser och stenåldersboplatser.

Sala silvergruva och Sala bergstad [U 16] (Sala sn)

Motivering:

Gruvmiljön vid den för Sverige mycket betydelsefulla Sala silvergruva med tillhörande vidsträckta dammsystem och lämningar efter *gruvby* som är unika för landet. *Stadsmiljö* som illustrerar 1600-talets stadspolitik och strävan att utveckla bergshantering och en av landets få "bergsstäder".

Uttryck för riksintresset:

Gruvområdet. Prestigerik industrianläggning med till driften hörande byggnader från skilda sekel. Lämningar efter den på 1500-talet uppförda Sala gruvby. Tjänstebostäder, gruvlavar samt småskalig gruvarbetarbebyggelse från 1600-, 1700- och 1800-talen. Dammsystemet. Vidsträckta fördämningssystem, till delar från 1500-talet, avsedda för gruvans kraftförsörjning. Ekebydammen, som är en del av gruvans vattenförsörjning, ligger i anslutning till Sala stad. Bergsstad. Den regelbundna rutnätsplanen 1624 med omväxlande kvadratiska och rektangulära kvarter, vilken är en av de första rätvinkligna planerna i en nyanlagd stad. Småskalig bebyggelse i trä och puts. (Delmiljön redovisades tidigare separat som nr 32 och hade då namnet Sala stadskärna).

Sätra brunn [U 17] (Kila sn)

Motivering:

Kurortsmiljö från 1700-talet.

Uttryck för riksintresset:

Byggnadsbestånd från 1700-, 1800- och 1900-talen med kyrka, brunnshus och delvis bevarad, anlagd park. Hälsobrunnen är sedan 1748 i Uppsala universitets ägo.

SKINNSKATTEBERGS KOMMUN

Hedströmsdalen [U 4] (delen i Heds och Skinnskattebergs sn)

Motivering:

Järnbruksamiljöer i *dalgångsbygd*, goda exempel på brukens lokalisering till områden utanför de medeltida bergslagsområdena här betingad av vattenkraftstillgång och bra

kommunikationsmöjligheter med Mälaren. (*Bruksmiljö, Kommunikationsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Livsnerven Hedströmmen sammanbinder de olika järnbruken. Skinnskattebergs *herrgårdsmiljö*, med de söder om herrgården liggande lämningarna efter brukets hammarsmedjor, bl. a. finns här en hammarruin, smedjegrunder, dammvallar och omfattande slagghvarp. Karmansbo bruk med den unika, välbevarade hammarsmedjan som ännu idag kan användas, tillhörande valsverk, herrgårdsanläggning, arbetarbostäder m.m. Delar av Bernshammars bruk med lämningar och grunder efter hammarsmedjor, slagghvarp, bruksherrgård. (Miljön berör även Köpings kommun).

Röda jorden [U 33] (Skinnskattebergs sn, fortsätter i Örebro län nr 52)

Motivering: Fornlämningssmiljö med lågtekniska järnframställningsplatser och därtill hörande råvaruområde från järnålderns inledningsskede. Lämningar från hela den dåtida framställningsprocessen.

Uttryck för riksintresset:

Längs myr- och mosskanterna ligger järnframställningsplatserna främst synliga genom de låga vallformiga slagghvarpen. I området pågår alltjämt rödjordsbildning som är mycket viktig för upplevelsen och förståelsen av järnframställningsplatsernas lokalisering.

SURAHAMMARS KOMMUN

Strömsholms kanalmiljö [U 7] (delen i Ramnäs och Sura sn)

Motivering:

Järnbruks- och *kommunikationsmiljö* i sammanflätat transport- och produktionssystem med landets näst äldsta *kanal* utmed Kolbäcksån och dess sjösystem. (*Bruksmiljö, Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Järnbruken är lokaliserade till forssträckor där kanaler med slussar bildar transportleder förbi fallen. Kanalen, från 1776-95, är ombyggd under 1800-talet. Virsbo - levande bruk - herrgård, brukskontor från 1900-talet, brukskyrkan och baptistkyrkan, kolhus och flera äldre industribyggnader samt arbetarbostäder. Nuvarande industribyggnader ca 2 km nordost om det gamla bruket. Ramnäs kättingbruk med två bevarade herrgårdar, den ena från 1700-talet och den andra färdigställd 1804, järnbod, lancashiresmedja och valsverk. Surahammars järnbruk med smedja från 1947, herrgård från 1850-tal, arbetarbostaden Stenhuset från 1847, Sura kyrka från 1892 och äldre 1600-tals träkyrka. (Kanalmiljön berör även Fagersta och Hallstahammars kommun).

VÄSTERÅS KOMMUN

Badelunda [U 25] (Badelunda sn)

Motivering:

Komplex fornlämningssmiljö med monumentala järnåldersgravar strategiskt belägna vid Badelundaåsens kommunikationsstråk som visar platsens betydelse som förhistoriskt

maktcentrum och tingsplats. (*Fornlämningsmiljö*)

Uttryck för riksintresset:

Anundshög, en av landets största gravhögar, som utgör ett tydligt blickfång i det omgivande landskapet. Det omgivande gravfältet med högar och stensättningar samt de fem skeppssättningarna, varav två tillhör landets största. Den förhistoriska färdvägen som även utgjort en del av Eriksgatan. Runstenen och raden med resta stenar som markerar vägsträckningen mot det förhistoriska vadstället. Vyerna från och mot Anundshög och Badelundaåsen som påminner om järnålderns landskap. Det karaktäristiska öppna odlingslandskapet som sträcker sig söderut i dalgången mot Brunnby samt Badelundaåsens framträdande höjdrygg med ett flertal järnåldersgravfält, och hålvägar som illustrerar dess betydelse som färdväg. Vyerna och den visuella kontakten mellan Badelundaåsen och gravfälten och gårdsläget vid Brunnby. Badelunda kyrka som visar platsens kontinuitet som andligt maktcentrum in i medeltiden.

Dingtuna - Östjädra [U 20] (Dingtuna sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö, av äldre järnålderskaraktär, unik för Västmanland, samt *bymiljö* med välbevarad gårdsbebyggelse. (*Boställsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Talrika gravar från främst äldre järnålder, runda och kvadratiska stensättningar, resta stenar m.m., både ensamliggande och på gravfält. Vissa gravar samt skålgropsförekomster kan tillhöra bronsåldern. Omfattande stensträngssystem. Östjädra by har bebyggelse från främst 1700- och 1800-talen. En av gårdarna har varit löjtnants- och kaptensboställe och manbyggnaden är sannolikt från 1600-talet. Strax öster om bytomten ligger ett gravfält från yngre järnålder.

Fullerö [U 23] (Västerås-Barkarö sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö med träslott i karolinsk stil och vidsträckt park.

Uttryck för riksintresset:

Huvudbyggnad med två samtida flyglar från 1600-talets mitt och två senare flygelbyggnader från 1700-talet. Ekonomibygnader från 1800-talet och ett herrgårdspräglat jordbrukslandskap med alléer.

Irsta [U 31] (Irsta sn)

Motivering:

Fornlämningsmiljö som speglar bronsålderns och den tidiga järnålderns landskapsutnyttjande.

Uttryck för riksintresset:

Betydande bronsålderslämningar i form av stensättningar, både ensamliggande och sammanförda till gravfält, skärpstenshögar och skålgropsförekomster. Högar, resta stenar och stensträngssystem från järnåldern.

Lindö [U 26] (Kärrobo sn)

Motivering:

Herrgårdsmiljö med bebyggelse som präglas av 1700-talets ombyggnader.

Uttryck för riksintresset:

Karolinsk, under gustaviansk tid ombyggd huvudbyggnad. Park med lusthus och eremitage. Ekonomibyggnader, arbetarbostäder, torp och f.d. utgårdar.

Svanå [U 18] (Harakers sn)

Motivering:

Bruksmiljö utanför det medeltida bergslagsområdet med herrgård i karolinsk stil och med fina interiörer.

Uttryck för riksintresset:

En allé avskärmar mangården med sin park från ladugårdsdelen med ekonomibyggnader från 1700- och 1800-talet. Välbevarad engelsk park. Två välbevarade arbetarkaserner från 1800-talets förra del och fd järnbod. Vid Svartåforsen finns omfattande lämningar efter brukets hammarsmedjor.

Svartåns dalgång med Skultuna bruk [U 19] (Skerike och Skultuna sn).

Motivering:

Dalgångsbygd med *bymiljöer* där bebyggelsekontinuitet från yngre järnåldern framgår av gravfälten intill byarna. Sveriges äldsta mässingsbruk. (*Bruksmiljö*, *Kyrkomiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Jordbruksbebyggelsen ligger i byar på ömse sidor om dalgången. Många byar med geometriskt reglerade tomter, goda exempel är Lejde och Skädduga. Medeltida kyrkor i Skultuna och Skerike. Skultuna mässingsbruk grundat 1607, det äldsta industriområdet uppfördes efter en brand år 1780. I området finns verkstadsbyggnader, två stora, dominerande kolhus och delvis bevarade arbetarbostäder från 1700- och 1800-talen. Från tiden före branden har sex timrade arbetarbostäder bevarats.

Tidö - Rytterne - Hornsåsen [U 22] (Rytterne sn)

Motivering:

A. *Herrgårdslandskap* kring godsens Fiholm, Stora Ekeby, Tidö och Vikhus. (*Borgmiljö*, *Slottsmiljö*).

B. Värdefulla och unika *fornlämningsmiljöer*.

Uttryck för riksintresset:

A. Äldre sammanbindande vägsträckning. Strandnära herrgårdar av medeltida ursprung, som belyser godsetableringens dragning till landhöjningsområden. Flera vid gods bildning avhysta bytomter, t.ex vid Vikhus och Tidö. En grund efter en äldre sätesbyggnad till Vikhus finns norr om den nuvarande herrgården. Vid Fiholm, med huvudbyggnad från 1700-talet i klassicistisk stil, grunder efter en äldre byggnad. Medeltida borgruin vid Tidö slott. Det välbevarade 1600-talsslottet är uppförd av Axel Oxenstierna under medverkan av Simon de la Vallée och Nicodemus Tessin d.ä. Till anläggningen hör stora ekonomibyggnader från 1800-talet. Mot slottet leder delvis allékantade vägar från 1600-talet.

B. På Hornsåsen ligger Västmanlands största gravfält och dessutom flera gravfält och ensamliggande gravar bl.a. bronsåldersrösen, stensättningar från äldre järnålder samt högar. Sorby med flerdubbla murar uppförda *fornborg* samt två medeltida *kyrkoruiner*.

Timmelsta - Skogsta [U 21] (Säby och Dingtuna sn)

Motivering:

Småskaligt odlingslandskap med omfattande fornlämningsmiljöer från brons- och järnålder.

Uttryck för riksintresset:

Omfattande gravmiljöer med både ensamliggande och gravfältsbildande stensättningar, bl. a. en skeppsförmig, samt rösen och högar. Stensträngssystem från äldre järnåldern. Timmelsta och Skogsta har under 1900-talet övergivna åkrar vars oregelbundna former antyder hög ålder.

Västerås [U 24]

Motivering:

Stadslandskap med *stadsmiljöer* präglade av medeltida strukturer, regleringen under 1600-talet, industrisamhällets stadsbyggande främst i form av *industrimiljöer*, *bostadsområden* och samhällsservice från ca 1880-tal -1940-tal, *centrumområde* som visar modernismens centrumomvandling från ca 1950-tal – 1970-tal samt av betydelsen som *stiftsstad*, *skolstad* och *residensstad*.

Uttryck:

(utan inbördes ordning)

Centrumområde med enhetlig modernistisk bebyggelse från 1950–1970-talen, konstnärlig utsmyckning inom och intill byggnaderna, stora varuhus med gallerior och parkeringshus som en del av det modernistiska idealet samt trafikseparering med tunnelsystem under centrumkärnan som gett möjlighet till torgbildningar för folkliv och kulturarenor. Modernistiska offentliga och kontorsbyggnader av hög arkitektonisk kvalitet så som Melkerkontoret med dess enhetliga och modernistiska glasfasad, Västerås stadshus med strama stenfasader och karaktäristiskt klocktorn, Västerås stadsbibliotek med tegelfasader och mosaikkonst samt polishuset med dess repetitiva betongfasader.

Domkyrkan och omgivande medeltida gatustrukturer samt byggnader så som Proban, Domkapitelhuset, Biskopsgården och tillhörande ekonomibyggnader.

Kyrkbackens medeltida gatu- och tomtstruktur med småskaliga bebyggelsemiljöer.

Begravningsplatserna nordost och nordväst om centrum med dess parkstruktur, trädalléer, gångar och äldre gravvårdar.

Skolmiljöerna Herrgårdsskolan, Rudbeckianska skolan, Djäknebergsskolan, Zimmermanska skolan (Växhuset) och Fryxellska skolan med deras olika arkitekturstilar som berättar om sin tids ideal samt betydelsen av skola och utbildning.

Västerås slott med f.d. stallbyggnad och uthus samt omgivande parkområde.

Västerås gamla lasarett och fängelset med omgivande mur i tidstypisk putsarkitektur från 1850- och 60-talet.

Verkstads- och kontorsbyggnader inom kvarteren Ottar och Mimer. ASEA:s huvudkontor i nationalromantisk tegelarkitektur och höga klocktorn som utgör ett landmärke för staden. Mimerverkstaden som anspelar på nationalromantiska ideal med tegel i fasaden och även

uppvisar moderna arkitektoniska strömningar genom dess stål balkskonstruktion och stora öppna ytor.

Områden längs Svartån och vid Bondtorget med bevarad småskalig stadsbebyggelse inom äldre hantverks-, handels- och borgargårdar samt gröna rekreativstråk och siktlinjer över vattnet.

Svartåns kraftverksdamms med turbinhus och omgivande parkområde och offentliga byggnader för kontor, samhällsservice och kulturverksamhet som gestaltar miljön kring ån och dammen.

Hamnområdet med magasin, tre tullhus samt industribyggnader i tegel och puts från 1800- och 1900-tal, vid Färjkajen och i kvarteren Sigvald och Samuel.

Kopparlunden med industribyggnader och kontorsbyggnader i tegelarkitektur från olika perioder och med egna tidstypiska uttryck som visar på områdets utveckling över tid från 1890-talet till 1950-talet. Flera bevarade spår av äldre funktioner så som vaktkur, gasledningssystem och traverser.

Flerbostadshuset på Östermalm som uppfördes för industriernas arbetare under 1910- och 1920-talen i storgårdskvarter och lamellhus i två våningar med putsade fasader.

Det funktionalistiska flerbostadshusområdet på Herrgårdet från 1920–1940-talet med ljusputsade parallellt placerade trevåningsbyggnader med balkonger och glasade trapphus.

Egnahemsområden och villaområden med lummiga trädgårdstomter norr och väster om centrum som uppfördes i samband med industrins expanderings från ca 1880-tal -1940-tal. Bebyggelsen representerar olika dåtida samhällsskikt från en period av ökat välstånd och framtidstro. Kristiansborg med bebyggelse i homogen skala och enhetlig placering av bostadshuset på tomterna. Blåsbo med byggnadsföreningarnas bostäder samt variationsrik villaarkitektur på stora oregelbundna tomter med många äldre uthus vid tomtgränserna. Lustigkulla med stora villor i panelarkitektur samt klassicistisk bebyggelse i trä och puts. Kvarnbrovretten med 1920-talsvillor. Stallhagen med oregelbunden kvartersstruktur och Direktörsstadens exklusiva villor och flerbostadshuset med villakarakter som visar upp tydliga exempel på olika arkitekturstilar. Annedal med kommunalt uppförda arbetarbostäder i form av röda småhus i trä.

Rekreativområdet Djäknebergsparken som anlades under 1860-talet-1890-talet med slingrande stigsystem, naturlig karaktär, inhemska träd och växter samt många steninskriftioner.

Vasastadens och Västermalms tidiga villabebyggelse och flerfamiljshuset från sekelskiftet 1900, i delvis slutna kvarter, till stor del uppförda av byggnadsföreningar som var typiskt för Västerås.

Byggnader som tydligt visar uppbyggnaden av samhällsservice kring sekelskiftet 1900, exempelvis stadshotellet, post- och televerkets hus och gamla tingshuset i dekorativ putsarkitektur.

Ängsö [U 27] (Ängsö sn)

Motivering:

Herrgårdslandskap med monumental slottsbyggnad, omfattande parkanläggning och till slottet hörande medeltida gårdskyrka. (*Slottsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Slottet, med medeltida kärna, präglas av en ombyggnad på 1700-talet efter förslag av Carl Hårleman. Småskaligt vägsystem förbinder torp och utgårdar med bebyggelse från 1700- och 1800-talen. Till godset hör även *fiskelägen*.

Östanbro [U 28] (Björksta sn, fortsätter i Uppsala län nr 55)

Motivering:

Fornlämningsmiljö av central betydelse invid Eriksgatan som varit en viktig knutpunkt under såväl förhistorisk som historisk tid. (*Herrgårdsmiljö*).

Uttryck för riksintresset:

Bygdens betydelse tydligt manifesterad av storhögar utmed Sagån, som tillika bildar landskapsgräns med historiskt viktig åpassage kopplad till Eriksgatan. "Östens hög", en ca 60 m i diameter stor s.k. kungshög och en av Mälardalens största, dominerar området. Flera gravfält och boplatzlämningar från bronsålder och järnålder samt skålgropsförekomster och två *fornborgar*. Målshammars gård med flyglar från 1600-talet, park och runsten.